

biçiminde çizilen burakın bu tasvirinin İç Asya kültürüne sahip Selçuklu sanat-kârlarının buluşu olması ihtimalini de göz önüne alarak, bugün daha isabetli ve kabul edilebilir görülen ikinci görüşü benimsemektedir.

Burakın, edebî eserlerde kısa kuyruklu olduğu belirtilmesine rağmen, her halde süslemeye uygun düşmesi sebebiyle bazı minyatürlerde kuyruğu uzun ve kıvrımlı, bazılarında da bir tavus kuşu kuyruğu gibi rengârenk gösterilmiştir. Burakla doğrudan ilgisi olmayan bir başka farklılık da burakın üstünde resmedilen Hz. Peygamber'in, genellikle Osmanlı sanatkârlarının dışındaki sanatçıların çizdiği minyatürlerde peçesiz, Osmanlı devrinde yapılmış eserlerde ise peçeli olarak gösterilmesidir. Nitekim İlhanlılar döneminde yaşayan ve mi'racnâmesinin bazı resimleri günümüze kadar ulaşan ünlü ressam Ahmed Mûsâ'nın çizdiği tasvirlerin hepsinde Hz. Peygamber'in yüzü peçesizdir (Çağman—Tanındı, s. 13, rs. 6, *Behrâm Mirza Albümü*'nden). Ayrıca Reşîdüddin'in *Câmi' u't-tevârîh*'inde bulunan bir minyatürde Hz. Peygamber'in yüzü peçesiz olduğu gibi burak da benzerlerinden çok farklı olarak iki elinde bir kitap (muhtemelen Kur'an) taşımaktadır (Arnold, rs. LIII).

Burakın yer aldığı kompozisyonları birkaç grupta toplamak mümkündür. En yaygın olan şekil, burakın altta, ön planda Kâbe'nin görüldüğü bulutlar arasında üstünde Hz. Peygamber, yanında Cebrâil ile Mekke'den ayrılışının tasviridir (örnek için bk. Tanındı, rs. 16). İkinci tip resimler burakın bulutlar ve melekler arasında Hz. Peygamber ve Cebrâil ile yol almasını gösterir (Arnold, rs. LVIII). Üçüncü olarak Mescid-i Aksâ'ya varışın resmedildiği minyatürlere işaret edilebilir. Burada burakın yanında Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerle buluşması, onlara namaz kıldırması daha ön plandadır (*Behrâm Mirza Albümü*, vr. 62^a). Bir başka grup ise Cebrâil'in burakı bağlamasından sonra mi'rac yolculuğuna devam edişinin resmedildiği kompozisyonlardır.

Burak sadece minyatür sanatının çerçevesi içinde kalmayıp halk resimlerine de konu olmuştur. Arnold'un belirttiğine göre Mısır köylülerinin evlerinde binicisiz burak resimleri hâlâ mevcuttur. Ayrıca Hindistan'da da muharrem âyinlerinde yapılan yürüyüşler sırasında burak resimleri taşınmaktadır. Türkiye'de ise burakın hâtırasının halk arasında

canlılığını koruduğunun bir belirtisi de kelimenin Türkçe'de bugün bile çok kullanılan bir isim olmasıdır.

Edebiyat ve minyatür sanatında böylesine geniş yer bulan, zengin ve ilgi çekici özelliklere sahip bir mahiyet kazanan burak motifinin bütün bu eserlerde, onları hayalce zenginleştiren, edebiyat ve göz zevki yanında dinî duyguları okşayan, üzerinde sanat ve hüner gösterilen bir unsur veya konu olma seviyesine yükseldiği söylenebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Behrâm Mirza Albümü, TSMK, Hazine, nr. 2154, vr. 62^a; A. P. de Courteille, *Miradji-naméh Récit de l'ascension de Mohamed en Ciel Composé A. H. 840*, Paris 1882; Von E. Preetorius, *Persische Miniaturen*, Bern 1940, s. 13, 14, minyatür nr. 6, 12; Sir Thomas W. Arnold, *Painting in Islam*, New York 1965, s. 117-122 (LIII-LVI, LVIII numaralı minyatürler); Filiz Çağman — Zeren Tanındı, *Topkapı Sarayı Müzesi İslâm Minyatürleri*, İstanbul 1979, s. 13, rs. 6; Zeren Tanındı, *Siyer-i Nebt İslâm Tasvir Sana-tında Hz. Muhammed'in Hayatı*, İstanbul 1984, s. 17 (minyatür, IV), 38 (rs. 16); Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'rac-nâmeler*, Ankara 1987, s. 217-223; Richard Ettinghausen, "Persian Ascension Miniatures of the Fourteenth Century", *Atti della Accademia Nazionale dei Lincei*, XII, Roma 1957, s. 364, 366, 378, 383; Emel Esin, "İsrâ Gecesi Uygur Mi'rac-nâme'sinde Cennet Tasvirleri", *TKİ*, IV/47 (1966), s. 1039-1049; Günsel Renda, "Topkapı Sarayı Müzesindeki H. 1321 No.lu Silsilenâme'nin Minyatürleri", *STY*, V (1972-73), s. 453-454; Zeren Akalay, "Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 753 No.lu Nizâmî Hamsesi'nin Minyatürleri", *a.e.*, s. 389; Dihhudâ, *Luğatnâme*, VI, 797; B. Carra de Vaux, "Burak", *IA*, II, 804; R. Paret, "el-Burâk", *EI²* (İng.), I, 1310-1311; Ahmed Debbâğoglu, "Burak", *TDEA*, I, 474.

MUSTAFA UZUN

BURAK HÂCİB

(bk. BARAK HÂCİB).

BURCİYYE

(البرجية)

XIV. yüzyıldan itibaren
Mısır'ın idaresinde söz sahibi olan
bir memlûk grubu.

Mısır Memlûk Sultanı Kalavun tarafından 1281'de kuruldu. Yeni bir hânedan kurmak isteyen Kalavun, çoğunluğunu Kafkasyalılar'ın oluşturduğu bir memlûk grubu teşkil ederek durumunu kuvvetlendirmeye çalıştı. Bunun için çok sayıda Çerkez esiri satın aldı. 12.000 kişi arasından seçtiği 3700 kadar Çerkez memlûkü gözlerden uzak bir yere, Kal'atül-

cebel'in burçlarına yerleştirdi. Bunlara kale burçlarına nisbetle "el-Memâlikü'l-Burciyye" (Burcî memlûkleri) adı verildi. Kalavun bu yeni memlûklerin Türk memlûkleriyle karışmamasına dikkat ederek onların yetiştirilmesine büyük gayret sarfetti. Kalavun'un oğulları da babaları gibi Burcî memlûklerine çok önem verdiler. Kalavun'un yeni bir hânedan kurmasında Burciyye'nin büyük rolü oldu.

Burcî memlûkleri yeni Çerkez gruplarının katılmasıyla gittikçe kuvvetlenmeye ve çoğalmaya başladılar. Efendileri Kalavun'un oğlu el-Melikü'l-Eşref Selâhaddin Halil'in atabeg Baydara tarafından öldürülmesi üzerine derhal harekete geçerek Baydara'yı öldürdüler ve el-Melikü'n-Nâsir Muhammed b. Kalavun'u tahta çıkardılar. Böylece ilk defa kendilerini gösterdikleri bu siyasî hadiseyle güçlerini ispat etmiş ve Kalavun hânedanının devamını sağlamışlardır. Giderek nüfusları artan Burcîler'in Mısır'da çoğalmaya başlayan Tatar menşeli memlûklere karşı giriştikleri faaliyetler yeni gruplaşmalara yol açtı. Bu arada Burcî memlûklerinin lideri Sencer eş-Şucâi, Tatar grubunun reisi Ketboğa tarafından şiddetle cezalandırıldı ve Burcîler'in bir kısmı Kahire'den uzaklaştırıldı. Ketboğa, kalede kendi kontrolü altında tuttuğu 4000 Çerkez'den başka memlûk bırakmadı. Daha sonra el-Melikü'n-Nâsir Muhammed'in yerine Memlûk tahtına çıkan Ketboğa ve Lâcin'in hükümdarlıkları sırasında Burciyye ile Bahriyye memlûkleri arasındaki mücadeleler şiddetlendi. Burcî ümerasından Seyfeddin Gürcü ve Seyfeddin Tuğcu bir suikast sonucu Sultan Lâcin'i ortadan kaldırdılar ve Kalavun ailesinden el-Melikü'n-Nâsir Muhammed'i tekrar tahta çıkardılar (1298). Ancak daha sonra, kudret ve nüfuzu artan Burcî memlûklerinin ileri gelenlerinden Baybars'ın baskısı üzerine el-Melikü'n-Nâsir tahttan feragat etti (1309). Böylece Oyratlar'ın (Kalmuklar) reisi Sâlâr (Sellâr) en-Nâsirî'nin de desteğini sağlayan Baybars Burciyye'ye mensup ilk sultan olarak tahta çıktı. Burcî emirlerinden birinin tahta geçmesi, diğer gruplarla halkın ve ülemânin muhalefetine yol açtı ve el-Melikü'n-Nâsir Muhammed üçüncü defa tahta çıkarıldı. Bu üçüncü saltanatı sırasında el-Melikü'n-Nâsir Burcî memlûklerinin nüfuzunu kırarak ileri gelenlerini ağır şekilde cezalandırdı. Fakat ondan sonra yerine geçen oğulları zamanında Burcî memlûkleri yeniden kuvvetlenmeye başladı.

lar ve el-Melikü'n-Nâsir'in oğlu el-Melikü'l-Kâmil I. Şâban'ın saltanatı sırasında isyan ettiler (1345). İsyan sonunda Şâban azledildi ve yerine kardeşi el-Melikü'l-Muzaffer I. Hâccî geçirildi. Hâccî, Türk grubunun nüfuzunu kırmak için Burcîler'e dayandıysa da kısa bir süre sonra öldürüldü ve Türk grubunun da desteğiyle kardeşi el-Melikü'n-Nâsir Hasan sultan ilân edildi (1347). Böylece Burcîler'in durumu yeniden kötüleşti. Türk memlüklerinin reisi Yelboğa'nın faaliyetleri sonucu, onun güçlü emîrlerinden ve aslen Çerkez olan Berkuk'a saltanat yolu açıldı. Bu aynı zamanda Burcî memlüklerinin de yeniden toparlanmaları ve saltanata hâkim olmaları demekti. Bundan dolayı Berkuk, el-Memâlikü'l-Burciyye (el-Memâlikü'l-Çerâkî) devletinin kurucusu oldu (1382). Burcî memlüklerinin hâkimiyeti Mısır'ın 1517'de Osmanlılar tarafından alınmasına kadar sürdü.

BİBLİYOGRAFYA :

Makrizî, *el-Hıta*, II, 213; a.mlf., *Kitâbü's-Sûlûk*, I, 756, 805, 822, 875-876; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, VIII, 19-20, 243, 260-265; İbn İyâs, *Bedâ'î'ü'z-zühûr*, I/1, s. 362, 365, 371, 381-382, 384, 398-401; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı* (XIV. Yüzyıl Mısır Tarihine Dair Araştırmalar), İstanbul 1961, s. 32 vd.; a.mlf., "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", *TD*, XXV (1971), s. 13 vd.; Hitti, *İslâm Tarihi*, IV, 1087 vd., 1118, 1120, 1125-1126; K. Yaşar Kopraran, "Mısır Memlûkleri (1250-1517), Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1987, VI, 500-540; M. Sobernheim, "Berkuk", *İA*, II, 555-556; G. Wiet, "Barçûk", *El²* (İng.), I, 1050-1051; D. Ayalon, "Burçdiyya", *a.e.*, I, 1324-1325.

KÂZİM YAŞAR KOPRAMAN

BURCKHARDT, Johann Ludwig

(1784-1817)

İsviçreli müsteşrik ve seyyah.

24 Kasım 1784'te Lozan'da doğdu. Leipzig ve Göttingen'de şarkiyat araştırmaları dalında uzmanlaştıktan sonra 1806'da İngiltere'ye giderek Londra ve Cambridge'de eğitim gördü ve Arapça öğrendi. O sıralarda İngiliz uyruğuna geçti ve adı John Lewis Burckhardt şeklinde söylenmeye başladı.

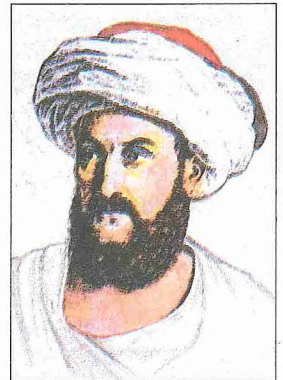
1809 yılı başlarında, merkezi Londra'da bulunan Afrika Cemiyeti (Association for Promoting the Discovery of the Interior Parts of Africa) tarafından, kuzey yolunu takip ederek Fizan üzerinden Sahrâ'nın güney bölgelerine ulaşacak şekilde bir keşif gezisine çıkmakla görevlendirildi

ve önce bu zorlu geziyi başarabilmesi için şart olan müslüman kimliğini ve iyi bir Arapça pratiğini edinmesi amacıyla Suriye'ye gönderildi. Bu yolculuğu sırasında uğradığı Malta'da (Nisan 1809) Suriyeli bir tüccar kisvesine bürünerek Şeyh İbrâhim b. Abdullah eş-Şâmî adını aldı. Halep'te bir müddet Kur'an ve fıkıh dersleri aldıktan sonra 1811'de, Tedmür-Ba'lebek - Şam - Lübnan - Havran - Safed - Taberiye - Nâsıra - Beyt Şeyân yoluyla, o tarihe kadar Avrupalılar tarafından ziyaret edilmemiş olan antik Petra harabelerine (bugün Ürdün'de el-Betrâ) ulaştı. Burada önemli arkeolojik keşiflerde bulunduktan sonra yoluna devam ederek Kahire'ye vardı (1812). Asıl maksadı olan Sahrâ seferini gerçekleştirebileceği güvenilir bir kervan bulamayınca Nil vadisini takip ederek hac yolculuğuna çıktı (1814). Bu yolculuğu sırasında, taştan yapılmış tapınakların en etkileyicisi olarak nitelenen büyük Mısır tapınağı Ebû Simbel'i keşfetti; ayrıca yolu üzerindeki Nübye ve Kuzey Sudan'da incelemelerde bulundu. Tâif'e vardığında Mehmed Ali Paşa ile görüşen ve bu esnada paşanın yanındaki İstanbul Kadısı Sâdık Efendi tarafından akaid, tefsir ve fıkıh konularındaki bilgisi sinanan Burckhardt verdiği doyurucu cevaplarla şüpheleri giderdi. Daha sonra Mekke'de üç ay kalarak Medine-Süveyş yoluyla tekrar Kahire'ye döndü (Haziran 1815). Artık kendisi için çok önemli olan "hacı" lakabı ile birlikte Mekke ve Medine'ye giren ilk Avrupalı olma şerefini de kazanmıştı. Hac sırasında karşılaştığı Afrikalı hacılardan, Nil vadisi yoluyla Kordofan-Dârfür-Batı Sudan üzerinden Güney Sahrâ'ya uzanan kervan yolunun varlığını öğrendi. Bu arada yine ilk defa güvenilir bir Akabe körfezi haritası hazırladı; daha sonra Sinâ'yı ziyaret etti (Haziran 1816) ve aynı yıl içinde Kahire'ye dönerek Sahrâ seferinin hazırlıklarına başladı. Ancak Nisan 1817'de dizanteriye yakalanarak 16 Zilhicce 1232'de (27 Ekim 1817) öldü. Üçü de mezar taşından alıntı yapmakla beraber Ziriklî ve Akikî vefat tarihi olarak 16 Zilhicce'yi, Bosworth ise 6 Zilhicce'yi vermektedir. Cebertî'nin, Zilhicce'nin 10'unu takip eden günlerde Burckhardt ile birlikte yeni bulunan bazı eski Mısır eserlerini görmek üzere İngiltere konsolosu Salt'ın evine gittiğini kaydetmesinden birinci tarihin doğru olduğu anlaşılmaktadır. Kendi isteği üzerine İslâmî âdetlere uygun bir cenaze merasimiyle defnedilen Burckhardt'ın kabri Hü-

seyriye bölgesinin doğu kısmında yer alan Bâbünnasr Kabristanı'ndaki bir tepede üzerindedir. 1841'de Afrika Cemiyeti tarafından üzerine hücre şeklinde bir türbe yaptırılan kabir bazı Mısır rehberlerinde de kaydedilmiştir.

Hacca gitmesi, müslüman bir kadınla evlenmesi, müslüman ismi alıp İslâmî âdetlere göre giyinmesi ve yine İslâmî âdetlere göre defnedilmek istemesi yanında mezar taşında yer alan hürmet dolu ifadeler vb. gibi işaretlere bakarak Burckhardt'ın müslüman olduğuna hükmedilebilir. Bâbünnasr bölgesindeki bir yere ona izâfeten "el-Müslimânî" isminin verilmesi de Kahireliler arasında onun müslüman olarak kabul edilmesinin belirtisi ve hâlâ süregelen saygınlığının bir göstergesidir. Ancak onun gerçek dinî inancı konusunda herhangi bir hükme varamamış olan bazı müsteşrikler yanında bütün bunları ideali ve görevi olan Sahrâ seferini gerçekleştirebilmek için güvenilir bir müslüman imajı yaratmak gayesiyle yaptığını, zira daha önce çok mahdud sayıda Avrupalı'nın nüfuz edebildiği ve birçoğunun hayatını kaybettiği bu tehlikeli bölgelerde seyahat edebilmek için ister istemez yerli halka dost görünmek zorunda olduğunu ileri sürerler de bulunmaktadır.

Eserleri. Değerli eserlerden oluşan zengin Arapça yazmaları koleksiyonunu Cambridge Üniversitesi'ne bağışlayan Burckhardt'ın 1809'un başlarından ölümüne kadar hizmet verdiği Afrika Cemiyeti tarafından yayımlanan eserleri şunlardır: 1. *Travels in Nubia* (London 1819, 1822). Avrupalılar'ın Kuzey Sudan ve Sennâr bölgelerinde yaşayan Araplar hakkında yazdıkları eserlerin ilklerinden olup bazı biyografik incelemeleri de ihtiva etmektedir. 2. *Travels in Arabia* (London 1829, 1968; Weimar 1830). Arabistan'a hac için gittiğinde gezdiği Cidde, Tâif, Mekke, Medine ve Yenbû'daki izlenimlerini an-

Johann
Ludwig
Burckhardt